

آشنایی با بنیاد تاریخ ترک

○ رضا دهقانی

درآمد:

چند سده پس از ظهور اسلام حکومت‌هایی ترک‌تبار و ترک‌زبان در ایران روی کار آمدند که با مساعدت دیوانسالاران ایرانی به کشورداری پرداختند و به تبع حضور ایشان اقوام ترک و ترک‌زبان در کنار اقوام ایرانی به تمدن‌سازی روی آوردند. در مطالعه دوره‌های تاریخی ایران نمی‌توان این نقیصه جدی را نادیده انگاشت که ما در زمینه ترک‌شناسی کار اساسی و ریشه‌ای انجام نداده‌ایم. هرچند نمی‌توان تلاش‌ها و کوشش‌های مورخان و دانشمندانی چون عباس اقبال را در بنیانگذاری انجمن دوستی ایران و ترک نادیده گرفت، ولی متأسفانه این روند سیر تکاملی نیبمود و با فوت مرحوم اقبال پیگیری و دنبال نشد.

از سوی دیگر بسیاری از محققان ایرانی از مراکز پژوهشی و مطالعاتی خارج از کشور که به تفحص در ادوار تاریخی ایران می‌پردازند کم‌اطلاع هستند و از ارتباط متقابل و تبادل اطلاعات با این گونه مراکز بهره‌ای بر نمی‌گیرند. «بنیاد تاریخ ترک» از این گونه مراکز پژوهشی است که تاکنون تحقیقات بسیاری در ادوار مختلف تاریخ ایران بویژه دوره‌های سلجوقی و خوارزمشاهی نموده است و تألیفات و پژوهش‌های ارزشمندی توسط این بنیاد منتشر شده است. مقاله حاضر به معرفی «بنیاد تاریخ ترک» و فعالیت‌های آن می‌پردازد.

تمدن ترک در شکل و شمایل علمی به منظور تحقیقات تخصصی و دایمی شکل گرفت. قرار بر این شد هیأتی تشکیل شود و اعضای این هیأت به صلاحدید هیأت مرکزی تعیین گردید. در جلسه همان روز چنین تصمیم‌گیری شد که قانون انجمن‌های ترک با اساسنامه‌ای در ۸۴ ماده تشکیل گردد. هیأت مرکزی برای اینکه تاریخ ترک در یک شکل علمی، پژوهش و تفحص شود بر این اساس مکلف شد هیأت تاریخ ترک را تشکیل دهد و بدین ترتیب در قالب ۱۶ عضو متشکل، یک هیأت پژوهش تاریخ ترک تشکیل شد. هیأت نخستین نشست خود را در تاریخ ۴ ژوئن ۱۹۳۰ تشکیل داد و اعضای هیأت مدیره را انتخاب نمود که عبارت بودند از: رئیس: توفیق بیاکلی اوغلو، نایب رئیس: یوسف آکچورا و صامع رأفت و گنل سکرتر و دکتر رشید خلیف، دیگر اعضا عبارت بودند از عافت اینان، اسماعیل حقی اوزون چارشلی، حامد زبیرکوشای، خلیل ادهم، راغب خلوصی، رشید صفوت آتابینن، ذاکر قدیری، صدری مقصودی ارسل، مسارش (متخصص موزه مردم‌شناسی آنکارا)، مکرمین خلیل اینالجیق، واصف چینار و یوسف ضیاء. این هیأت خط‌مشی اساسی تاریخ ترک را در نخستین اقدام اجرایی خود منتشر کرد و در ۲۹ مارس ۱۹۳۱ در نشست هفتم انجمن‌های ترک، این تشکل به نام «جمعیت تحقیق تاریخ ترک» نامیده شد و مجدداً در سال ۱۹۳۵ نامش را «بنیاد تحقیقات تاریخ ترک» تغییر داد که بعدها به «بنیاد تاریخ ترک» (Türk Tarih Karam) مشهور شد. آتاتورک در اواخر عمر از نزدیک فعالیت‌های مؤسسه را دنبال می‌کرد و بسیار اتفاق می‌افتاد که خود

تأسیس «بنیاد تاریخ ترک» در رأس برنامه‌های آتاتورک بود که شخصاً و تحت نظارت وی تأسیس یافت. آتاتورک عنوان می‌کرد «در کتب درسی اروپاییان ترکها در ردیف دوم جای دارند در صورتی که ملت ترک دارای امکانات و آرمان‌های بلندی است و به تعبیر دیگر مطرح ساختن یک قوم در تمام اشکال ممکن در برابر سایر ملل کار پسندیده‌ای نیست و از قدیمی‌ترین ازمینه تاریخ به این طرف تمام ملل و اقوام در جای خود و حتی‌الامکان به تمدن بشری خدماتی نموده‌اند که تحقیق و تفحص در این خصوص ضرورت دارد». بدین منظور در تاریخ ۲۸ آوریل ۱۹۳۰ آتاتورک شخصاً در گردهمایی ششم ترکها شرکت کرد. در آخرین جلسه گردهمایی که به ریاست عافت اینان از طرف ۴۰ نفر، یک طرح پیشنهادی تقدیم شد و تاریخ و

نمایی از مسجد ایاصوفیه - استانبول

وی طرح‌های اجرایی ارائه می‌داد و شخصاً بسیار در نشست‌های مؤسسه شرکت می‌کرد و برای بقای مؤسسه در ۵ سپتامبر ۱۹۳۸ در وصیت‌نامه خود نیمی از عایدات سهام خود را در بنگاه‌های تجاری به بنیاد تاریخ ترک اعطا کرد چنانکه بعد از آتاتورک برای همه رئیس‌جمهورهای ترکیه حمایت و مدافعت از بنیاد تاریخ ترک یک سنت و قاعده شد. بنیاد تاریخ ترک در کنار پژوهش و انتشار، نخستین کنگره بین‌المللی خود را در ۲ الی ۱۱ ژوئیه ۱۹۳۲ به مدت ۱۰ روز به طور رسمی تشکیل داد. در ۲۰ تا ۲۵ سپتامبر ۱۹۳۷ نیز کنگره دوم در دلمه باغچه تشکیل شد. در این کنگره (دوم) دانشمندان خارجی نیز شرکت داشتند و تشریح و تحلیل مستند تاریخ ترک مدنظر بود. به علاوه در این کنگره تاریخ ترکیه قبل از عصر جمهوری و تمدنهای بزرگ پیشین خاورمیانه بررسی شد و آثار هنری و نقاشی‌ها و گرافیک‌ها به نمایش گذاشته شد. این نمایشگاه تا زمان مرگ آتاتورک در دلمه باغچه باقی بود.

کنگره‌های بین‌المللی بعدی بنیاد تاریخ ترک عبارتند از:

کنگره سوم: ۱۹۴۳، ۲۰-۱۵ نوامبر
 کنگره چهارم: ۱۹۴۸، ۱۴-۱۰ نوامبر
 کنگره پنجم: ۱۹۵۶، ۱۷-۱۲ آوریل
 کنگره ششم: ۱۹۶۱، ۲۶-۲۰ اکتبر
 کنگره هفتم: ۱۹۷۰، ۲۹-۲۵ سپتامبر
 کنگره هشتم: ۱۹۷۶، ۱۵-۱۱ اکتبر
 کنگره نهم: ۱۹۸۱، ۲۵-۲۱ سپتامبر
 کنگره دهم: ۱۹۸۶، ۲۶-۲۲ سپتامبر
 کنگره یازدهم: ۱۹۹۰، ۹-۵ سپتامبر

(AIESEE)؛ کمیته بین‌المللی تاریخ دانان (CISH)؛ کمیسیون بین‌المللی تاریخ نظامی (CIHMC)، و سرانجام واحد بین‌المللی پژوهشگاهها (UAI).

بنیاد تاریخ ترک به منظور پژوهش‌های علمی، غنی‌ترین کتابخانه ترکیه را در اختیار دارد. بطوری که تخمین زده می‌شود دارای ۲۵۰/۰۰۰ جلد کتاب باشد. این کتابها از طریق تبادل، خریداری، اهداء و این اواخر از انتشارات بنیاد تأمین شده است و با ۱۸۰ موسسه فرهنگی و پژوهشی خارج کشور آثار منتشر شده را تبادل می‌کند. این کتابخانه همچنین از خدمات رایانه‌ای بهره می‌جوید بطوری که از نظر خدمات رایانه‌ای نیز از بزرگترین کتابخانه‌های ترکیه محسوب می‌شود و در مجموع ۵۱۹۰۰۰ کتاب از سوی خوانندگان در برنامه می‌تواند مورد جستجو قرار گیرد و همچنین از طریق اینترنت با دیگر کتابخانه‌های دنیا در ارتباط است و از این طریق جدیدترین تحقیقات و انتشارات و تازه‌ترین کتاب‌ها را که به کتابخانه وارد می‌شود ارائه می‌کند. از نظر آرشیو و اسناد از زمان گشایش تا به حال مرتباً بر غنای آن افزوده گشته و اسناد آرشیوی مهمی از دوره‌های متأخر و یک مجموعه غنی عکس از آتاتورک در آن نگهداری می‌شود. چاپخانه بنیاد تاریخ ترک امروزه از تمام چاپخانه‌های ترکیه بزرگتر و مجهزتر است و با سرعت و بازدهی بالایی به طبع و نشر آثار می‌پردازد.

پاورقی:

این مقاله بهره گرفته از "Truk Tarih Kurumu Yayin Katalogu, ۱۹۹۹" می‌باشد

کنگره دوازدهم: ۱۹۹۴، ۱۶-۱۲ سپتامبر
 کنگره سیزدهم: ۱۹۹۸، ۱۴-۱۰ سپتامبر
 از زمان شروع به کار این بنیاد، پژوهش در زمینه پیشینه اقوام ترک همواره جریان داشته است. به موجب کنگره ۱۹۳۱، بنیاد تاریخ ترک مصمم شد ترک و تاریخ ترکیه و ارتباط آنها را مورد بحث و تفحص قرار دهد و نقش و تاثیر ترکها به تمدن به شیوه علمی مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد که نتیجه آن انتشار تعداد زیادی آثار علمی است از آن جمله: منشأ تاریخی ترکها، گزارشهای حفاری، انتشارات کنگره، تاریخ دنیا، اسناد آرشیوی، تاریخ، کتب تاریخ عمومی و برگرداندن متنها و آثار عثمانی به ترکی امروز، بیوگرافی آتاتورک و فرازهای قابل توجه تاریخ نوین ترکیه همه این موارد در اولویت قرار گرفتند. همچنین از سال ۱۹۳۷ به این طرف انتشار نشریه بولتن بنیاد تاریخ ترک آغاز شد که به صورت فصل‌نامه منتشر می‌شود.

اهداف بنیاد تاریخ ترک حل مسائل پیچیده و طرح مباحثی درخصوص گذشته‌های دور ترکها و روشن ساختن نقاط تاریک تاریخ ترک است به علاوه تاریخ فرهنگی و اجتماعی ترکیه و تاریخ جهانی ترک، تاریخ تصوف و طریقت‌های صوفیانه، تاریخ اجتماعی و اقتصادی و تاریخ اقتصاد منطقه‌ای و نظامی باشیوه جدید موردنظر این بنیاد قرار دارد. همچنین از آن زمان به بعد اطلس تاریخی ترک به همراه آثار هنری و فعالیت‌های ترکها در دست تدوین است. بنیاد تاریخ ترک از چند کمیته تشکیل شده است؛ کمیته پژوهشهای بین‌المللی عثمانی و ماقبل آن (CIEPO)؛ واحد پژوهشهای جنوب شرقی اروپا